

„THE IDENTITY OF BRONZE AGE EUROPE.
INTERNATIONAL CONFERENCE: BRITISH MUSEUM
27-29 OCTOBER 1994”

Zamysł przeprowadzenia kampanii na rzecz dalszego pogłębiania studiów nad epoką brązu i ich propagowania wśród szerszej publiczności zrodził się w środowisku prahistoryków szwedzkich. Zaproponowano by toczyła się ona pod hasłem: "Epoka brązu – pierwszy wiek złoty w dziejach Europy". Już znacznie wcześniej V. G. Childe i J. Hawkes zwracali uwagę, że pierwszych śladów tożsamości europejskiej należałoby szukać wśród społeczeństw europejskich epoki brązu. Na omawianej konferencji podkreślił to dobitnie C. Renfrew w referacie inauguracyjnym to niezwykle ciekawe spotkanie. Patronowały mu Rada Europy, Muzeum Brytyjskie i Akademia Brytyjska. W radzie programowej uczestniczyli m.in.: A. Harding, C. Renfrew i S. Shennan. Konferencja londyńska rozpoczęła ambitny program wielu sympozjów, wystaw i akcji wydawniczych, realizowany we wszystkich krajach europejskich.

Referaty zgrupowane zostały w następujące podtematy: (1) ubiór i tożsamość, (2) źródła władzy w społeczeństwie i (3) osadnictwo i demografia. Pierwszy podtemat, któremu przewodniczył R. Perroni (Włochy), reprezentowany był tylko przez jeden referat. M.-L. Stig Sorensen (Dania) próbowała określić relacje między strojem a kategoriami społecznymi. Druga referentka B. Teržan (Słowenia) odwołała w ostatniej chwili swój udział. Dyskusję prowadził M. Rowlands (Wielka Brytania).

Drugi podtemat, czyli źródła władzy w społeczeństwie, omawiany był przez sześciu referentów. S. Voutsaki (Grecja) podzieliła się uwagami na temat powstawania wartości i pojawienia się prestiżu w wymiarze społecznym późnego okresu epoki brązu w regionie Morza Egejskiego. Komentarzem wystąpienie to zaopatrzył C. Doumas (Grecja). Znaczenie metalu jako źródła i symbolu władzy społecznej we wschodniej Europie omawiał E. N. Chernykh (Rosja), a związek gospodarki z ideologią na przykładzie społeczeństw środkowo-europejskich wczesnego okresu epoki brązu poruszyła M. Primas (Szwajcaria). A. Harding w uwagach dyskusyjnych poszukiwał uniwersalnego wymiaru relacji między władzą a przedmiotami prestiżu. W kolejnym referacie T. Larsson (Szwecja) rekonstruował regionalne struktury polityczne, formy władzy i systemy wymiany na przykładzie zjawisk epoki brązu w południowej Szwecji. S. Needham (Wielka Brytania) zajął się natomiast kamiennymi i drewnianymi konstrukcjami, które w ujęciu referenta stanowiły rodzaj pomników upamiętniających i legitymizujących systemy władzy charakterystyczne dla społeczeństw wczes-

nego okresu epoki brązu Wysp Brytyjskich. S. Oliveira Jorge (Portugalia) nakreśliła obraz regionalnego zróżnicowania kulturowego Półwyspu Iberyjskiego podkreślając jednocześnie „małomówność” źródeł archeologicznych w tym zakresie. Ożywioną dyskusję zamykającą podtemat źródeł władzy w społeczeństwie poprowadzili A.-M. Bietti Sestieri (Włochy) i K. Kristiansen (Dania).

W ostatnim podtemacie – osadnictwo i demografia – znalazło się pięć referatów. A. Cardarelli (Włochy) konfrontując źródła pisane i archeologiczne zrekonstruował systemy osadnicze doliny Padu i południowej Etrurii i wskazał na zasadnicze różnice między nimi. Sprawozdanie z badań tellu w miejscowości Százhalombatta-Földvár przedstawiła I. Poroszlai (Węgry). M. Teschler-Nicola (Austria) podzieliła się uwagami na temat paleodemografii wczesnobrązowych cmentarzysk Dolnej Austrii. Pierwszy z wymienionych referatów stał się bazą dla dyskusyjnego wystąpienia E. Neustupný (Czechy), w którym poruszył stan i perspektywy współpracy paleodemografii i archeologii. Niżej podpisany polemizował z poprawnością wniosków z zakresu demografii opartych jedynie na materiałach z cmentarzysk przy zastosowaniu tzw. tablic wymieralności. H. Fokkens (Holandia) zastanawiał się czy ewolucja od kultur typu mogiłowego do kultur typu pól popielnicowych oznaczała kryzys ekonomiczny, czy też tylko zmianę ideologiczną. Zespół archeologów hiszpańskich (M. Fernandez-Miranda, M. Dolores Fernandez-Posse, A. Gilman i C. Martin) w nowym ujęciu zaprezentował regionalne zróżnicowanie systemów osadniczych Półwyspu Iberyjskiego, przy szczególnym uwzględnieniu La Manchy. Uwagami dyskusyjnymi podzielili się J. Waddle (Irlandia) i F. Audouze (Francja). Konferencję podsumował J. Bouzek (Czechy).

Organizatorzy konferencji zorganizowali również wystawę posterów ilustrującą wyniki ważniejszych prac terenowych na stanowiskach epoki brązu. J. Bourgeois (Belgia) pokazał przykłady licznych (ponad 600) kamiennych założeń na planie okręgu odkrywanych ostatnio na terenie Belgii. A. Cardarelli, M. Bernabó Brea i M. Cremaschi (Włochy) zaprezentowali szeroką panoramę osadnictwa typu *terramare* w dolinie Padu, jego sieć, organizację i demografię. K. Demakopoulou i N. Divari-Valakou (Grecja) przedstawiły ośrodki władzy, znane cytadele argolidzkie z Myken, Tirnysu i Midei. A. Harding (Wielka Brytania), J. Hrala i M. Vávra (obaj Czechy) pokazali z kolei stanowisko kultowe ze środkowego okresu epoki brązu w Czechach. Niezwykle interesujący był poster ukazujący procesy metalurgiczne na stanowisku w Ramsau w Austrii przedstawiony przez zespół archeologów austriackich i brytyjskich (S. Klemm, G. Sperl, R. C. P. Doonan i B. Ottaway). Środkowo- i późnobrązowe techniki metalurgiczne z terenu Włoch przedstawiła A. Le Fevre-Lehoerff (Francja). E. H. Lohof i E. M. Theunissen (Holandia) zaprezentowali wyniki szeroko zakrojonej akcji badawczej stanowisk sepulkralnych. Archeolodzy brytyjscy C. Malone i S. Stoddart zrekonstruowali krajobraz, ekonomikę i struktury społeczne mikroregionu osadniczego w pobliżu włoskiej miejscowości Gubbio. J. W. Neugebauer i C. Neugebauer-Maresch (Austria) pokazali wyniki prac badawczych wielkich cmentarzysk z wczesnego okresu epoki brązu z okolic St. Pölten. Po raz pierwszy na tym terenie, na marginesie badań zespołów grobowych, zainteresowano się śladami osad i wzajemnym ich związkiem z cmentarzyskami. Analizy licznych zabytków metalowych przy zastosowaniu nowych technik spektroskopijnych to temat posteru grupy specjalistów ze Słowenii (N. Trampuž Orel, V. Hudnik i B. Orel). Procesy kolonizacji nie zasiedlonych jeszcze terenów południowo-zachodniej Szwecji w epoce brązu zrekonstruowała E. Weiler (Szwecja).

Program naukowy konferencji w Muzeum Brytyjskim uzupełniony został pokazem video włoskiej badaczki F. Lo Schiavo z najnowszych badań potężnego założenia architektury kamiennej epoki brązu zwanego Nuraghe Arrubiu w Orioli na Sardynii. Autorka zaprezentowała też komputerowe rekonstrukcje tego zabytku w oparciu o gruntowne pomiary fotogrametryczne.

W opisywanej konferencji uczestniczyło blisko 150 osób, w tym 5 osób z Polski: Z. Bukowski, J. Dąbrowski, L. Krzyżaniak, A. Pydyn i niżej podpisany. Duża liczba

uczestników zagwarantować miała odpowiedni efekt propagandowy. Podobnemu celowi służyć też miała obecność wielu gości o uznanej międzynarodowej sławie. Z niewyjaśnionych oficjalnie powodów konferencja londyńska została zignorowana przez badaczy niemieckich. Był to swoisty przyczynek do wiodącego nurtu dyskusji o tym, czy w odległych czasach epoki brązu mieliśmy do czynienia z jedną, czy też może z wieloma tożsamościami Europy. W każdym bądź razie C. Renfrew chciałby widzieć źródła tożsamości naszego kontynentu tylko w jednej tradycji; w tradycji miejscowych, rycerskich wieśniaków nie zawdzięczających zbyt wiele ani przybyszom, ani oddziaływaniom ze zurbanizowanego i nieeuropejskiego Bliskiego Wschodu. Jak wiadomo V. G. Childe pozostawał natomiast pod urokiem tezy *ex Oriente lux*. Dobrze się stało, że konferencja londyńska nie dała jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, który z nich ma rację.

Sławomir Kadrów

ABSOLUTE CHRONOLOGY
ARCHAEOLOGICAL EUROPE 2500-500 B.C.
VERONA 20-23 APRIL 1995

Pod patronatem Komitetu Działalności Kulturalnego Rady Europy odbyła się w dniach od 20 do 23 kwietnia 1995 roku w Weronie we Włoszech międzynarodowa konferencja poświęcona problemom chronologii epoki brązu na naszym kontynencie. Obrady toczyły się w pomieszczeniach diecezjalnego uniwersytetu. Wyższą uczelnią i całość zakwaterowani byli w rezydencji *Castiglione* w miejscowości *Orzinuova* położonej na malowniczym wzgórzu. Łąka *Wolferdus* na północ od Werony. Najkwaśniej sformułował się konferencyjny przyjazd ówczesnego króla i państwa niemieckiego do tej okolicy.

Wszystkie wystąpienia podzielone zostały na cztery grupy poświęcone: (1) chronologii historycznej, (2) chronologii względnej, (3) chronologii radiowęglowej i (4) dendrochronologii. W pierwszej sesji, której przewodniczył K. Rasmussen (Dania) znalazły się tylko trzy referaty. S. W. Manning (Wielka Brytania) w formie przystępnego wykładu poruszył najważniejsze problemy chronologii egiptologicznej epoki brązu, koncentrując się na swobodnym związku datowania opartego na źródłach pisanych i oznaczeniach radiowęglowych, analizowanych przy pomocy pakietu komputerowych procedur kalibracyjnych *Wardle*. Dzięki temu proceduram udało się referentowi odnieść wiele pozornych niezgodności między datowaniami historycznymi a radiowęglowym, szczególnie na przykładzie datowań na dat 14C pochodzących z wieloletniowych stanowisk. J. Morris (Wielka Brytania) opisywanie ścisłości możliwości wyróżnienia datowań termicznych w krajach kontynentalnych wskazywał słabszy wyodróżnienia gromadzić na zmianę z datami piasku i powstania akcja kolonizacyjnej, podsumowanej głównie przez czerpki osadki. J. Haggarty (Wielka Brytania) dokonała krytycznego przeglądu konkluzji egiptologicznych na podstawie epoki brązu i żelaza.

Znacznie więcej referatów zaprezentowano w sesji chronologii względnej, pod przewodnictwem R. Pernicelli (Włochy). W wystąpieniu K. Rasmussena, oprócz drobnej porównawczej analizy danych ośrodków nad chronologią epoki brązu, znalazły się też dane dotyczące wyników dendrochronologicznych analiz odczynków żelaza z powstających w okresie III w. p.n.e. wyniki renowacji rąk widać o okresie trwania trwałych odczynków. Okazuje się natomiast, że okres C epoki brązu trwał ok. 30 lat, podczas gdy okres B trwał ok. 100 lat. Tożsamość kolejnych lat o względnie równie długim trwaniem wycieczek okresów epoki brązu. W Egiptynie wystąpienia D. Coombs i S. P. Nash (oba Wielka Brytania), M. Sherratt

